

НАКАЗОВІ ДІЄСЛОВА НА *-ІТЕ* В ТЕКСТАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ Й У ЗАХІДНОПОЛІСЬКИХ ГОВІРКАХ

У статті розкрито процес формування закінчень дієслів другої особи множини наказового способу. Тепер нормативним вважають флексію *-те*, якщо в другій особі однини основа закінчується приголосним (*кинь – киньте*), та *-іть*, якщо – голосним (*неси – несить*). Так звану повну форму *-іте* (*ходіте*) кваліфікують як застарілу і не рекомендують для вживання. Однак у творах різних письменників закінчення *-іте* трапляється, зокрема і в нашої землячки Лесі Українки; найчастотнішими у її текстах різних жанрів (поетичних, прозових, драматичних, епістолярних) виявилися такі слова: *беріте, біжіте, візьміте, ждіте, живіте, кладіте, несіте, підіте, робіте, скажіте*.

Установлено, що використання Лесею флексії *-іте* зумовлено різними причинами: щоб зберегти віршовий розмір, для передачі урочистості, стилізуючи текст під народні говірки.

Дієслова на *-іте* досить поширені в західнополіському діалекті, тому використання цієї форми у творах письменниці відображає живомовну народну стихію. Крім цього, виявлена своєрідна власне західнополіська контамінаційна форма *ходіміте*, що поєднує першу і другу особи множини (*ходім + ходіте*). Поширеність фіналі *-те* призвело і до утворень ще таких наказових форм, як *нате* 'візьміть', *гетьте*, *ц?тьте*, що вживані й у творах нашої землячки.

Ключові слова: наказовий спосіб, друга особа множини, твори Лесі Українки, західнополіські говірки.

Постановка наукової проблеми та її значення. Леся Українка як волинянка-поліщучка увібрала в себе не тільки колодяженський фольклор, народні звичаї та обряди, а й живу мову простого люду, бо це була для неї Україна, «що „українішої” й нема» [14, XI, с. 133]. Насамперед у творах на волинську тематику вона використовувала так звані *волінізми* (термін В. Ф. Покальчука), яким позначають переважно лексичні діалектизми. Однак письменниця була не байдужа й до інших різновидів говіркових слів, досить точно передаючи їх звучання і значення.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Дослідження ролі діалектизмів у творах Лесі Українки має вже ряд друків, але здебільшого вони, як уже було сказано, стосуються лексичних діалектизмів. Тут варто згадати статтю діалектолога, колишнього викладача Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки В. Ф. Покальчука «Волінізми» у творах Лесі Українки» [13], у якій автор проаналізував три десятки лексичних діалектизмів, 3 семантичні, 17 словотвірних та багато фонетичних, але морфологічні були обійдені увагою.

Уже на початку ХХІ століття Інститут Лесі Українки Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки провів декілька міжнародних конференцій, видавши матеріали

п'ятитомним зібранням «Леся Українка і сучасність», серед яких є також мовознавчі статті, присвячені в основному аналізу лексики та її стилістичному використанню. З останніх публікацій назовемо окремий підрозділ «Леся Українка і говірки» монографії «Народна лексика Західного Полісся» [2, с. 131–137], що теж, як свідчить назва, присвячений лексиці. А морфологічні діалектизми і надалі залишаються поза увагою дослідників, – ото хіба єдина стаття Р.С. Зінчук «Діалектні явища іменної словозміни в прозових творах і фольклорних записах Лесі Українки та їх відповідники в сучасних західнополіських говірках» [10, с. 557–571], однак морфологія дієслова, наскільки нам відомо, ще не була предметом дослідження.

Отож, **мета статті** – аналіз закінчень дієслів 2-ої особи множини наказового способу у творах Лесі Українки та в західнополіських говірках (типу *ход?те*), тобто маленький штрих до морфології дієслова.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Наказовий спосіб – це новотвір у слов'янських мовах, що розвинувся на базі індоєвропейського оптатива, утвореного за допомогою суфікса **-iē-/-iē-/-ī-* та вторинних особових закінчень. Поєднання *-ī-* з тематичним *o* теперішнього часу призвело до утворення дифтонга *oi*, від якого в 2-ій ос. мн. і походить *-ě-* перед особовим закінченням *-te*. У спільнослов'янській мові форму на *-ite* мали також дієслова і з суфіксальним *-i-* в основах теперішнього часу (*nosite*) [11, с. 299], тому закінчення *-ite* було досить частотним.

Уже пізніше, «коли наголос падав на основу, то скорочувалися рефлексі давнього суфіксального *ě* (> *i*). Наприклад: *вед?/im?!*, *бер?/im?!*» [7, с. 103], через це флексію *-ite* називають *повною* [8, с. 220], а *-те старою* [12, I, с. 479]. Такої ж думки і Л. А. Булаховський: «Давнє закінчення 2-ї ос. мн. нак. сп. *-те* тепер звичайно заступається після голосних скороченням – *-ть*. Найімовірніше, що останнє виникло з першого як продукт скорочення закінчення в афективно забарвленій формі. Це скорочення в говірках української мови, мабуть, сягає часу, коли приголосні перед *e* були ще м'якими або напівм'якими» [6, с. 319].

Уже в українській літературній мові кін. XVII – поч. XVIII ст. засвідчені форми *вед?ть* (*-ть, те*), *знайте*, *нос?те* (*-ть, те*), *плачте* [11, с. 333].

Сучасна літературна мова використовує лише флексії *-те* та *-іть* з такою диференціацією: *-те* вживане для дієслів із суфіксом *-й-/-?-* (*д?йте, к?ньте*), а *-іть* із суфіксом *-і-* (*ходіть, несіть*) [11, с. 333–334]. Для практичного опанування норм сучасної літературної мови можна запропонувати такі рекомендації: якщо в 2-ій ос. одн. наказові дієслова закінчуються голосним (*бер?, каж?*), то в 2-ій ос. мн. нормативне *-іть* (*бер?ть, каж?ть*), якщо ж приголосним (*сядь, стань*) – то флексія *-те* (*сядьте, станьте*). Уживати *-те* після суфікса *-і-* не рекомендовано: це уже застаріла форма (пор. *ходіте*).

Однак у художній літературі XIX ст., зокрема в поезії Т. Шевченка, ця форма ще досить жива, пор.: *Не ховайте, не топчіте Святого закона, не зов?те преподобним лютого Нерона; Поховайте та вставайте, кайдани порвіте і вражою злою кров'ю волю окропіте*. Знаходимо пояснення, що ці дієслова використані зі стилістичною метою [11, с. 334] для надання вислову урочистого характеру [9, с. 372].

Після Т. Шевченка такі застарілі наказові форми на *-іте* використовували й інші письменники, хоч, здається, найбільше їх у творах Лесі Українки, зокрема в текстах різних жанрів (після цитат у дужках указуємо тільки том і сторінку дванадцятитомного видання [14]):

– з поезій: *Ждіте, ждіте, любі діти! / Літо знов прилине...* [I, с. 110]; *Дивітеся: з них кожний як один...* [I, с. 239];

– з поем: *Кладіте зброю долі!* [II, с. 49]; *Тож підіте і скажіте...* [II, с. 74];

– з перекладів: Гукає владар: *«Приведіте / Самсона-бранця у палати, / Перед мене постановіте...»* [II, с. 28]; *Люди, всі довги платіте* [II, с. 156]; *Поети! Живіте, кохайте, плещіте крилами, / Сіяйте в затишку своїм!* [II, с. 267]; *О, живіте, кохайтесь...* [II, с. 272]; *Робіте* [II, с. 275];

– з прозових текстів («Приязнь» та «Одинак»): *зникніте* [VII, с. 151], *не біжіте* [VII, с. 226], *не бороніте* [VII, с. 206], *простіте* [VII, с. 109], *пустіте* [VII, с. 206] || *пустіте-но* [VII, с. 214];

– з публіцистичних творів: *Вернітесь, мовляв, туди, там ваш рятунок!* [VIII, с. 174];

– з листів: *Пишіте про всіх вас* [X, с. 147], *пишіте-но мені, не гайтесь...* [X, с. 117], *не барітесь в дорозі* [X, с. 62].

З якою метою Леся Українка використовує ці форми? Чи тільки зі стилістичною? Думаємо, що для письменниці поділ закінчень у таких дієслівних наказових формах на нормативні та застарілі був не принциповим, оскільки в народній мові слова на *-іте* широко вживані, тому вона й не цуралася їх, вважаючи українськими літературними, адже територія Волинського Полісся – це сама Україна, за яку «українішої» й немає. Порівняйте приклади з колодяженських народних пісень, записаних самою Лесею Українкою або з її голосу: *візьміте* [IX, с. 83], *гасіте* [IX, с. 80], *гостріте* [IX, с. 15], *занесіте* [IX, с. 83], *ідіте* [IX, с. 19, с. 47, с. 212, с. 217] || *йдіте* [IX, с. 47, с. 83], *крешіте* [IX, с. 15], *мостіте* [IX, с. 33], *не лежіте* [IX, с. 64], *носіте* [IX, с. 80], *положіте* [IX, с. 83], *робіте* [IX, с. 68], *стережіте* [IX, с. 64]; у пісні зі Скулина – *пождіте* [IX, с. 319]. Форми на *-іте* трапляються і в дієсловах із постфіксом *-ся*: *женітеся* [IX, с. 77], *наймітеся* [IX, с. 83], *подивітеся* [IX, с. 81].

Через це і в Лесиній поезії знаходимо дієслова на *-іть* та *-іте* без будь-якого стилістичного розрізнення. Наприклад, засвідчені лише такі повні форми: *біжіте* [II, с. 72], *в'яжіте* [II, с. 72], *живіте* [II, с. 267, с. 272], *кладіте* [II, с. 49], *платіте* [II, с. 156], *плещіте* [II, с. 267], *постановіте* [II, с. 28], *приведіте* [II, с. 28], *робіте* [II, с. 272, с. 275], а поруч із ними дієслова з паралельними закінченнями: *ждіте* [I, с. 110] – *не ждіть* [I, с. 127],

пождіть [I, с. 88]; *несіте* [II, с. 57] – *несіть* [I, с. 132]; *візьміте* [II, с. 57] – *візьміть* [I, с. 215; II, с. 57]; *скажіте* [II, с. 73, с. 74] – *скажіть* [II, с. 73], *не кажіть* [II, с. 324]; *дивітеся* [I, с. 239] – *дивіться* [I, с. 239; II, с. 171]. Усе це свідчить, що вживання цих форм залежить насамперед від віршового розміру (форми з *-іте* довші на один склад за *-іть*, тому повсюдна заміна першої на другу призвела б до втрати мелодики вірша).

Безперечно, кількість використаних наказових дієслів залежить також і від сюжету твору: якщо описані драматичні чи трагічні події, багато наказів (рабовласники та раби, «недостойні» і «достойні»), то й наявні повеління. Так, «У пущі» знаходимо такі дієслова 2-ої ос. мн. (подаємо в алфавітному порядку, указавши в дужках кількість уживань): *вважайте*, *верніться-бо*, *вибачайте*, *візьміть* (2), *вклоніться*, *дайте* (2), *дивіться* (6), *дозвольте* (3), *женіть*, *знайте*, *зостаньте* (4), *зрозумійте*, *ідіть* (2), *кляніть*, *лишіть* (3), *мовчіть*, *не беріть*, *не бійтесь*, *не жалуйте*, *не жахайтесь*, *не журіться*, *не руште*, *не турбуйтеся*, *одступіться*, *паліть*, *перекажіть*, *плачте*, *поберіться*, *повірте*, *пождіть* (2), *покажіть*, *поспитайте*, *постановіть*, *поясніть*, *прийміть*, *приходьте*, *пробачте* (3), *провадьте*, *простіть* (3), *прощайте*, *прощайте* (2), *розступіться*, *сідайте*, *скажіть* (4), *слухайте*, *стережіться* [V, с. 9–134]; серед усіх наказів засвідчено лише п'ять з повними закінченнями: *лишіте* [V, с. 11], *скажіте* [V, с. 21], *сидіте* [V, с. 44], *судіте* [V, с. 74], *не беріте* [V, с. 128], причому деякі вжиті з паралельними флексіями: *лишіте* [V, с. 11] – *лишіть* [V, с. 14, с. 60, с. 109], *не беріте* [V, с. 128] – *не беріть* [V, с. 132], *скажіте* [V, с. 21] – *скажіть* [V, с. 21, с. 109, с. 127, с. 129].

Кількість множинних форм наказових дієслів залежить і від кількості персонажів, напр., ці форми відсутні у творі «Прощання», бо тут усього дві дійові особи, тобто наказувати декільком чи багатьом особам немає потреби. Дещо інакше у великій драмі «Блакитна троянда»: із дев'яти десятків наказових форм 2-ої ос. мн., що вміщуються у літературні рамки, всього одна повна форма *летіте* [III, с. 73] і то в цитованому монологі Джульєти, що в перекладі самої Лесі Українки. Персонажі драми – це інтелігентні освічені люди: учениця музикальної школи, студент, молодий письменець, літератор і журналіст, молодий лікар, старий лікар та ін. Безперечно, усі вони добре знали тогочасні тенденції літературної мови, а слова Джульєти були «сказані» в минулі віки за «старими» нормами.

В інших творах уживання таких дієслів зовсім не залежить від часу описаних подій, пор. результати підрахунків повних закінчень: «Руфін і Прісцилла» – *просіте* [IV, с. 272], *прийміте* [IV, с. 278], *пустіте* [IV, с. 305], *не судіте* [V, с. 200]; «Камінний господар» – *візьміте* [VI, с. 119], *скажіте* [VI, с. 147], *не сваріте* [VI, с. 91]; «Кассандра» – *поможіте* [IV, с. 76], *принесіте* [IV, с. 79]; «Осіння казка» – *візьміте*, *понесіте* [III, с. 202]; «На руїнах» – *біжіте* [III, с. 175], а частина з перерахованих дієслів ужита із закінченням *-іть*: *пустіть* [IV, с. 139], *судіть* [IV, с. 197], *несіть* [IV, с. 15], *поможіть* [III, с. 204] та ін.

І як не дивно, але у «волинсько-поліській» «Лісовій пісні» наказових форм з повними закінченнями не так уже й багато: їх уживає лише «приземлений» персонаж – Мати Лукашева: *жніте* [V, с. 256], *ходіте* [V, с. 257], паралельно з *ходіть* [V, с. 254, с. 258], та ще Русалка:

Дитинчата-Потерчата,
Засвітіте каганчата! [V, с. 237].

А слова Куця – «Та *возьміте, возьміте* бакунку» [V, с. 325] – не увійшли до остаточної редакції драми-феєрії. Отже, ці чотири форми ніяк не можуть свідчити, що вони використані лише з метою передати особливості говірок, бо ж у «Давній казці» їх більше, хоч ця поема ніяким чином і не пов'язана з Волинню, пор.:

От спасибі за послугу! –
Мовить наш поет, – *несіте*.
Та *візьміть* листки з піснями,
Он в траві лежать, *візьміте*... [II, с. 57];
Тож *підіте* і *скажіте*... [II, с. 74];
Гей, ловіть співця, *в'яжіте*!
У тюрму його, в кайдани!
Та скоріш, скоріш *біжіте*! [II, с. 72].

Та й в оповіданнях на волинську тематику не так уже й багато дієслів на *-іте*, напр., у творі «Одинак» – *простіте* [VII, с. 109] і ще в цитованій пісні *женітеся* [VII, с. 119], у «Приязні» – *не бороніте* [VII, с. 206], *не біжіте* [VII, с. 226], *пустіте* [VII, с. 206] || *пустіте-но* [VII, с. 214]. Усе це свідчить, що Леся не просто сліпо копіювала говірки, а стилізувала мову своїх творів під народне мовлення. Як відомо, говірки часто зберігають такі давні лексеми і граматичні форми, які зовсім не увійшли в літературну мову або вже давно втрачені нею. Зазначимо, що в говірці с. Сильно Ківерцівського району Волинської області відсутні наказові дієслова на *-іть* – лише такі: *бири́те, каж?те, нис?те, пич?те, стри́ж?те, сид?те, сад?те, їд?те, ход?те* і т. д.

Наскільки ця форма на *-іте* поширене в народній мові на тлі українських говірок, важко сказати, оскільки спеціального дослідження немає, відсутня така карта і в Атласі української мови [4], лише знаходимо окремі фрагментарні відомості. Так, Ф. Т. Жилко вказує, що такі повні форми вживані у північному наріччі, зокрема в лівобережнополіському говорі [7, с. 103], а С. П. Бевзенко, крім східнополіських говірок, називає ще наддністрянські (мовлення батюків) та середньочеркаські, зокрема говірки Звенигородщини, і все (цей перелік закінчується «рятивними» словами *та ін.*) [5, с. 145]. Остання згадка про середньочеркаські говірки і Звенигородщину, думаємо, проливає світло і на іншу причину використання дієслівного *-іте* у творах Т. Шевченка (пор. вище цитовані його поетичні рядки).

Як бачимо, у цих свідченнях не згадано західнополіських говірок, а саме тут форми з *-іте* досить поширені, пор. з весільного фольклору:

Роскаж?те, д?бри люде,

Де молод?го х?та.
 Т?хше, др?жечки, *йд?те*,
 П?лом не *пил?те*... [1, с. 18];
Бер?теся, коров?йнички, за д?ло [1, с. 20];
П'їте – не впив?йтеся... [1, с. 20];
 Ой не жур?тес, коров?йнички.. [1, с. 25];
 Їште, г?стоньки, п?йте,
 Но нас не суд?те [1, с. 36];
 Ви нас не прос?те,
 Ан? нам нос?те [1, с. 36].

З інших творів:

Сад?те на н?ї черв?ну кал?ну... [1, с. 52];
 Аб? шо лож?те,
 Аб? розбер?те [1, с. 61];
Принис?те, д?тки,
 Трисоч?к, дровоч?к [1, с. 70].

Дієслова на *-іте* зафіксовані у всіх трьох складових частинах Західного Полісся, пор.: з говірок Волинського Полісся – *роб?те*, *возм?те* [3, с. 123], *вб'ір?те*, *гл?ад?те*, не *їд?те*, не *ход?те*, не *мн?те*, не *топч?те*, *пуїд?те* ще *принис?те*; з Берестейщини – *їд?те*, *поїд?те*, *приїд?те*, *ход?те*, *пуст?те*, *пропус?т?те*, *пудожд?те*, *скаж?те* // *скаж?те-но* [3, с. 127]; з Підляшшя – *бир?те*, *їд?те*, *заїд?те*, *вузм?те*, *лат?те*, *ход?те*, *приход?т?те* [3, с. 130]. Отже, в західнополіських говірках такі наказові форми донині живі й часто вживані. І не тільки. Є вони і на заході середньополіського говору (пор. вище наведені приклади з говірки с. Сильно, що у перехідній зоні між середньо- та західнополіськими говірками), тому, враховуючи свідчення діалектологів, можемо стверджувати, що ці форми властиві всім поліським говорам.

Тут ще варто звернути увагу на дієслова з постфіксом *-ся*, літературна мова надає перевагу формам *стережіться* і т. д., бо в 2-ій ос. одн. перед *-ся* закінчення *-и* (*стережися*), однак коли постфікс набирає вигляду *-сь*, то милозвучність вимагатиме використати повне закінчення – *стережітесь* (пор. важку вимову не *товптесь* [IV, с. 255]), тому говорити про повну втрату закінчення *-іте* літературною мовою не приходиться. Інші приклади з текстів Лесі Українки: *дивітеся* [I, с. 239], поруч із *дивіться* [I, с. 239; II, с. 121, с. 171], *вернітесь* [VIII, с. 174], не *барітесь* [X, с. 62], з пісні – *женітеся* [VII, с. 119]. Очевидно, з милозвучністю пов'язано і використання цього закінчення перед частками *-но* та *-бо*, що пом'якшують наказ: *пустіте-но* [VII, с. 214], *пишіте-но* [X, с. 117].

Поширеність закінчення *-те* та деякою мірою *-іте* призвело до утворень ще таких множинних наказових форм, як *на́те* 'візьміть' (< *на́* 'бери'), *ц?т?те* (< *цит?*), *ц?хте* (< *ц?хо* 'замовкни, заспокійся'). Ці форми використовувала і наша землячка, пор.: *гетьте* [II, с. 249; III, с. 25, с. 97; IV, с. 40, с. 281], *годі-те* [VII, с. 105, с. 106, с. 114, с. 215], *на́те* [V, с. 229],

цитьте [III, с. 185; IV, с. 306, с. 314, с. 317; VII, с. 11]// *цитьте-но* [III, с. 185; VII, с. 114, с. 253]. Щоправда, незрозуміло, чому у дванадцятитомнику закінчення *-те* у всіх вигуківих наказах записано разом, лише у слові *годі-те* через дефіс (?!).

Крім цього, у згаданій говірці с. Сильно виявлено ще й контамінаційну форму 1-ої та 2-ої ос. мн. наказового способу: *ходѣ?мте* (*ходѣ?м + ходѣ?те*), *бир?мте*, *нисѣ?мте* та ін., уживана вона й у говірках Берестейщини: *подѣїдѣ?мде* // *подѣїдѣ?мте* (*п'ідѣїдѣ?м + п'ідѣїдѣ?те*) [3, с. 127].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Як свідчать діалектні матеріали, західнополіські говірки здатні «законсервувати» більш давні форми, що вже втрачені іншими українськими діалектами і «не прижилися» в літературній мові, хоч час від часу вони дають знати про себе і фольклорними та художніми творами, а насамперед – живим мовленням народу, що і бачимо на прикладі закінчення *-іте* в наказових дієсловах. З різною метою вжиті ці форми Лесею Українкою: протиставити давніше мовлення і сучасне, стилізувати мову персонажів під народні говірки, зберегти віршовий розмір, надати урочистості вислову.

Список використаної літератури

1. Аркушин Г. «Всьог? на св?ти хват?є...» (фольклор, звичаї та обряди Західного Полісся у діалектологічних записах) / Г. Аркушин. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 212 с.
2. Аркушин Г. Народна лексика Західного Полісся / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – 236 с.
3. Аркушин Г. Л. Західнополіська діалектологія : навч. посіб. з регіон. діалектології для студ. спец. «Укр. мова і літ.» / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 256 с.
4. Атлас української мови. – Т. I–III. – К. : Наук. думка, 1984–2001.
5. Бевзенко С. П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко. – К. : Вища шк., 1980. – 247 с.
6. Булаховський Л. А. Історичний коментарій до української літературної мови / Л. А. Булаховський // Вибрані праці : в 5 т. – Т. II. – К. : Наук. думка, 1977. – С. 217–569.
7. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови / Ф. Т. Жилко. – К. : Рад. шк., 1966. – 308 с.
8. Жовтобрюх М. А., Волох О. Т. та ін. Історична граматика української мови / М. А. Жовтобрюх, О. Т. Волох та ін. – К. : Вища шк., 1980. – 320 с.
9. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. – Частина I. – К. : Рад. шк., 1965. – 424 с.
10. Зінчук Р. Діалектні явища іменної словозміни в прозових творах і фольклорних записах Лесі Українки та їх відповідники в сучасних західнополіських говірках / Р. Зінчук // Леся Українка і сучасність : зб. наук. пр. – Т. V. – Луцьк, 2009. – С. 557–571.
11. Історія української мови : Морфологія / С. П. Бевзенко, А. П. Грищенко, В. В. Німчук та ін. – К. : Наук. думка, 1978. – 540 с.
12. Курс сучасної української літературної мови / за ред. Л. А. Булаховського. – Т. I. – К. : Рад. шк., 1951. – 520 с.
13. Покальчук В. Ф. «Волинізми» у творах Лесі Українки / В. Ф. Покальчук // Леся Українка : зб. ст. – Луцьк : Волин. обл. вид-во, 1957. – С. 57–76.

14. Українка Леся. Зібрання творів : у 12 т. / Леся Українка. – К. : Наук. думка, 1975–1979.

Аркушин Григорий. Повелительные глаголы на *-іте* в текстах Леси Украинки и в западнopolесском говоре. В статье раскрыт процесс формирования окончаний глаголов второго лица множественного числа повелительного наклонения. В современном литературном языке нормативной считают флексию *-те*, если во втором лице единственного числа основа оканчивается на согласный (*кинь – киньте*), и *-іть*, если на гласный (*неси – несіть*). Так называемую полную форму *-іте* (*ходіте*) квалифицируют как устаревшую и не рекомендуют для употребления. Но в произведениях разных писателей окончание *-іте* употребляется, в частности и в произведениях Леси Украинки; в ее текстах разных жанров (поэтических, прозаических, драматических, эпистолярных) встречаются такие слова: *біжіте, візьміте, ждіте, живіте, кладіте, несіте, підіте, робіте, скажіте*.

Установлено, что использование Лесей флексии *-іте* предопределено разными причинами: чтобы сохранить стихотворный размер, для передачи торжества, стилизируя текст под народный говор.

Глаголы на *-іте* достаточно распространены в западнopolесском диалекте, поэтому использование этой формы в произведениях писательницы отображает народную стихию языка. Кроме того, обнаружена своеобразная собственно западнopolесская контаминационная форма *ходіміте*, что совмещает первое и второе лицо множественного числа (*ходім + ходіте*). Распространенность финали *-те* привело и к образованиям еще таких повелительных форм, как *нате* 'возьмите', *гетьте, цитьте*, употребляемых и в произведениях Леси Украинки.

Ключевые слова: повелительное наклонение, второе лицо множественного числа, произведения Леси Украинки, западнopolесский говор.

Arkushyn Hryhoriy. The Imperative Verbs on *-іте* in texts of Lesya Ukrainians and in the Dialect of Western Polissya. Imperative verbs in-up in the texts of Lesya Ukrainka in sahanovsky gorkeho article revealed the formation endings of verbs of the second person plural imperative. Now normative consider inflexion, if the second person singular, the stem ends with a consonant (*кинь – киньте*), and *-іть* (*неси – несіть*). The so-called complete form *-іте* (*ходіте*) qualify as obsolete and not recommended for consumption. However, in the works of different writers end up happening, particularly in our fellow Lesya Ukrainka; most often seen in its texts of different genres (poetry, prose, drama, epistolary) were these words: *біжіте, візьміте, ждіте, живіте, кладіте, несіте, підіте, робіте, скажіте*.

It is established that the use of Lesja flexion *-іте* due to various reasons: to preserve the poetic size, to transfer the solemnity, stylizing the text under national dialects.

Verbs ending in *-іте* are quite common in Dialect of Western Polissya, so the use of this form in the works of the writer reflects folk element. In addition, the identified kind of the actual sahanoeasyac contaminatin form *ходіміте* that combines the first and second person plural (*ходім + ходіте*). The prevalence of the final that led to formation of more of these mandatory forms as *нате* 'rent', *гетьте, цитьте* that used in the works of our compatriot.

Key words: imperative mood, second person plural, works of Lesya Ukrainka, Dialect of Western Polissya.

Стаття надійшла до редколегії 30.10.2014